

Madis Kõiv

**TAGASI-
TULEK
ISA JUURDE**

Lavastaja	Adolf Šapiro (Moskva)
Dramaturg	Toomas Kall
Kunstnik ja videokujundaja	Vladimir Anšon
Kostüümikunstnik	Reet Aus
Valguskujundaja	Emil Kallas
Arranžeerija	Jaak Jürisson
Muusikaline kujundaja	Riina Roose

Etenduse juht **Ave Kaing-Kaabel**

Esietendus 16. septembril 2015 Taevalaval
Etendus on kahes vaatuses.

Teatri peanäitejuht Elmo Nüganen
Teatri direktor Raivo Põldmaa

TALLINNA LINNATEATER
Lai 23, Tallinn 10133
www.linnateater.ee
twitter.com/linnateater
facebook.com/linnateater

Kavalehe koostaja Triin Sinissaar,
kujundaja Katre Rohumaa,
fotod Oliver Orro ja Siim Vahur

Osades:

Tagasitulija

Isa

Ema

Vend

Proua Klaudi

Hermine

Anna

Peremees

Raivo Trass (külalisena)

Elmo Nüganen

Anne Reemann

Kalju Orro

Epp Eespäev

Külli Teetamm

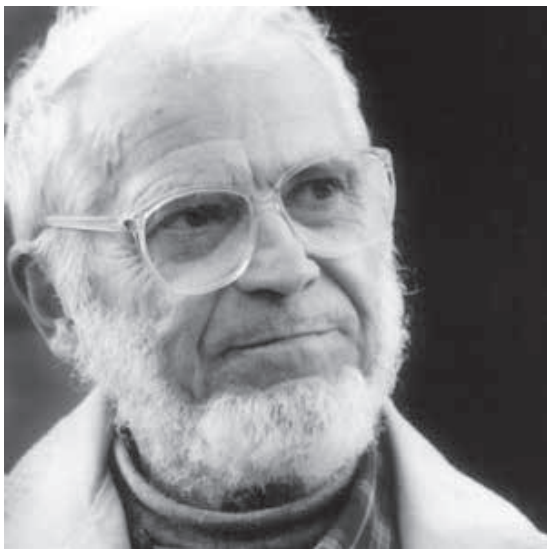
Piret Kalda

Rain Simmul

Lembit Ulfsak
(1947-2017)

Tagasitulija aastatel 2015-2016

**Madis
Kõiv**

**(1929–
2014)**

Väljavõtteid Luule Epneri artiklist „Tagasi- tulek teatrilavale“

(algsest avaldatud erilehes „Tallinna Linnateatri sügis 2015“, mis ilmus Eesti Päevalehe vahel 13. augustil 2015)

Mullu meie seast lahkunud Madis Kõiv (1929–2014) oli harukordselt mitmekülgne mees: füüsikateoreetik, kes oli kodus filosoofias ja kunstides, millega ta ei suhelnud pelgalt lugeja, vaataja või kuulajana, vaid mõjuka kaa-
sategijana – ta kirjutas filosoofilisi traktaate, romaane, näidendeid ja filmistsenaariume, maalis pilte jne. Kõivu mitmetahuline looming on ometi sisemiselt pidev tervik, kuna eneseväljenduse viise ja vorme, kui erinevad need ka pole, seob ükssama vaimne hoiak – vaibumatu tarve maailma asju läbi mõtelda, küsides nende tähenduste järele, ehkki on teada, et lõplike tõdedeni kunagi ei jõuta.

„... minu eksistentsiaalne eelhoiak on olemise /---/ muutumatu ja alaline küsitavus,“ ütleb Kõiv ühes intervjuus. Filosoofilised küsimusasetused (nagu ka moodsa füüsika teooriad) kannavad ka tema näidendeid. Samas oli näitemäng Kõivule üks vältimatult vajalik eneseväljenduse vorm: kui algnägemused, millest ta tekstid välja kasvasid, nähtusid „olemuslikult teatris“, siis polnud parata midagi, nägemus tuli kirjutada näidendiks. Mida tähendab „olemuslikult teatris“, on siinses kirjutiises arutamiseks liialt keeruline küsimus. Kindlasti

ei tähenda see mingite nn lavalisuse nõuete järgimist, vastupidi: Kõiv eelistas lõpetatud lugude konstrueerimisele muusikalisi kompositsioonitehnikaid ja tema teinekord üpris veidraid, kuid kirkalt nägemuslikke kujundeid on peetud pigem filmilikeks kui teatripäraseks.

Kriitik Jaak Rähesoo on Kõivu dramaturgiat nimetanud radikaalselt subjektiivseks. Tõepoolest, materjaliks, millest Kõiv on oma näidendid teinud, on suurelt jaolt isiklikud mälestused, unenäod, kinniskujutlused, tajukogemused jne. Subjektiivsus avaldub selleski, et ruum ja aeg käituvad Kõivu maailmades sageli omatahtsi, asjad ja inimesed teevad läbi kummalisi metamorfoose ning kohati näib võimust võtvat kujundite kaootiline voog. Aga teiselt poolt on Kõivu tegelased ja olukorrad kõvasti kinni isiklikult kogetud tegelikkuses, nii et põhimiselt on tema maailmad realistlikud – usutavuse ja ehtsuse mõttes.

Kõiv kordas ikka, et kirjanikuks ta ennast ei pea. On üsna iseloomulik, et tema draamaloomingu algust katab pimedus: 1965. aasta kevadtalvel kirjutatud esiknäidend „Castrozza” läks kaduma, autor taastas selle hiljem märkmete põhjal. Pidevamalt hakkas Kõiv näidendeid kirjutama 1970ndate algusest peale – võimalik, et toonase Tartu teatriuueenduse mõjuväljas –, kuid pigem iseenda jaoks; teatrilavale hakkasid nad jõudma 1990ndatest peale. Kui trükis ilmunud draamatekstid kokku lugeda, saab neid veerandsada. Nende seas on näidendeid, mis on võtnud ainet Euroopa vaimuloost (nt „Filosoofipäev”, mille protagonist on Immanuel Kant), Eesti aja- ja kultuuriloost (nt „Keskmängustrateegia” Paul ja Harald Keresest) ja

omaeluloolise tagapõhjaga mälestuslikke näidendeid, mille kilda kuulub ka „Tagasitulek isa juurde”.

„Tagasituleku isa juurde” kirjutas Kõiv 1991. aastal. Selle esmalavastus Eesti Draamateatris Priit Pedajase käe all (1993) on rohkem kui 12 000 vaatajaga populaarsemaid Kõivu tõlgendusi eesti teatris. /---/ „Tagasitulekule” seisavad lähedal emapoolset suguvõsa ja Põlvamaad kujutavad võrukeelsed näitemängud „Põud ja vihm Põlva kihelkonnas nelätõistkümnendama aasta suvõl” (kaasautor Aivo Lõhmus, ilmus 1987) ja „Oma vahelisi jutuajamisi tädi Emmaga” (kirjutatud 1993).

Pedeli 1 elumaja Valgas 2015. aasta suvel.

Kõiv on korduvalt toonitanud, et tema on pigem kohalik kui ajalik ning usub, et ürgsed ja taandamatud kohavaimud on ajavaimudest üle. „Tagasituleku” algne ja peamine koht on korter Valgas, kus Kõiv lapsena elas. Nn Vana-Valga oli talle, enda sõnutsi kohavaimust vaevatule, väga tähtis: „... kõige olulisemad talved elus elasin ikkagi seal,” kirjutab ta ühes essees. Samas essees räägib Kõiv ka sellest, et ehkki igal Eesti linnal oli enne teist maailmasõda oma keel, ei olnud vahet üksi keel nii omapärase ja äratuntava intonatsiooniga kui valgalaste oma. Seda nüüdseks vist kadunud vana-valga keelt kõneleb mõnigi „Tagasituleku” tegelane.

Lapsepõlvkodu on tähenduslik paik, ainult seal saab möödani end lahti kerida ja surnud lähedased jälle elavaks saada. Ometi on just aeg oma mitmes kujus – intiimne, isiklik aeg, ajaloo aeg, aja fenomen üldiselt – „Tagasituleku” peategelasi. Nimetatud ajakihte või -tasandeid on Kõivu tekstides raske üksteisest lahutada. Tema isiklikku ajataju mõjutasid väga tugevalt, lausa elu määravalt Eesti „saatuseaastate” sündmused. Mitut puhku on Kõiv rääkinud sellest, et ta tajub ennast olevat „kahe elu invaliid”, nagu oleks ta elanud kahte täiesti erinevat elu – üks enne ja teine pärast nõukogude tankide tulekut 1944. aasta septembris. Piir on seda teravam, et Kõiv kaotas sõjalõpu segadustes mitte ainult kodu, vaid ka isa. Perekond kaevatses Eestist põgeneda, isa läks eraldi, pääses Läände ja jäigi võõrsile, kuid ema koos lastega laevale ei jõudnud, sest minekuga jäädi hiljaks ja vend Ants jäi teel raskesti haigeks. „Tagasituleku” lähtesündmustest on Kõiv jutustanud mälestuste sarjas „Studia memoriae”:

Valga-ajast kõneleb „Kolm tamme” (1995; kolme tamme aianurkades meenutab ka „Tagasituleku” Daam, majaperemehe tütar), traagilisest 1944. aastast „Suvi Pääbul ja kinnijooks Raplas” (2009).

Katkendeid Madis Kõivu mälestusteraamatust „Kolm tamme“

(„*Studia Memoriae III*“)
(ilmunud kirjastuselt Õllu, 1995)

Ollakse 1937. aasta sügisõhtus ja vaadatakse läbi tagatoa akna välja. Pannakse käed varjuks ette, surutakse nägu vastu klaasi – seal ta on, valguskoonus tüvega maas, tamme all ja rohekasmust aknatagune, ikkagi.

Olenemata lauapaberist, laualambist ja kõigest muust, mis tuleb alles 1940ndail, kui suurtuba antakse ohvitseridele. Esialgu ei anta ja siin on magamistuba ja isa loeb „Tom Sawyerit“, rohekasmust sissetungija koolab, Tom Sawyer läheb koos surnud kassi ja Huckleberry Finniga surnuaiale. Ka seal on pime, s.t mustroheline ja valgus puude all. Õieti on see kusagil siin lähedal, ainult ma ei saa aru, kus, ma ei tunne seda sügiselinna-osa veel hästi.

Seda tihedam on aistitamatult aprioorne mustroheline. Hiljem tuleb „Kuldne mets“ ja ka seal on pime ja udu ja lamp heidab valguskoonuse. Seekord olen ma ise seal sees. Miks see raamat pooleli jäi?

Selleks ajaks oli sügis juba nii kaugel, et elasime uues korteris, Pedeli 1. Seal see tänavalamp tamme all.

Algul oli muidugi see, et kolisime oktoobris sisse.

Sõitsime veoautos kraamikoormaga läbi linna ja võib-olla rohkem kui kord. Tuli viia voodid ja lauad ja toolid jaapid ja kirjutuslauad ja tugitoolid ja lühtrid ja harjad ja puud puukuurist ja minu allveelaev. Ja veel lõpmata palju muud, mida inimene ei suuda ettegi kujutada.

Ma arvan, et mina võtsin osa ainult sellest kõige viimasest sõidust, kui koormaks olid küttepuud ja seal, nende otsas, allveelaev. /---/ Istusin sõidu ajal isa kõrval ees kabiinis, aga mingit erilist elamust see sõit mulle ei pakkunud. Kui Pedelisse jõudsime, oli sügis käes, suurem jagu kraami juba (segiläbi) üleval ja ema seal ja arvatavasti Ants ka (teda ma siiski otse ei mäleta).

Kõik see muutus toimus hommikupoole, kui mina olin koolis ja maalisin pr. Aaremäele suuri I-sid, ja mu äraolekut nad selleks kasutasid. Hommikul, kui Aia tänavat mööda (viimast korda Ernst Enno jälgedes) alla kooli läksin, polnud sügisest veel jälgegi, kõik oli Säde aia vahtrate all endine ja Viilupi leivapood Vabaduse nurgal lõhnas nagu ikka. Sügis tuli Pedelis, sest sinna ta kuulus.

Üleval oli rõduuksega toas köögilaud jalgade peale püsti pandud, seal seisis viinapudel ja pitsid, lahtilõigatud kraakovivorst taldrikul ja leib. Kolijamehed seisis laua kõrval, jõid pitsist viina ja lõpetasid kolimise ära.

Kõik oli lõpmata võõras, vihma sadas ja kraakovivorsti valged rasvatükid ajasid juba eemalt südame pööritama. Ma ei olnud kodus niisugust viinajoomist

varem näinud. Aga kuivõrd see oligi kodu?

Küllap ta mingil määral ikka oli, sest niipea kui mehed läksid, tuli meilgi söömine ette võtta ja seda ju tehti kodus. Olin koolist tulles Aia tänava hoovilt ootamata sattunud Pedelisse, polnud lõunat kindlasti süüsnud ja võinuksin olla nälgjane. Usun, et ei olnud. Ma ei mäleta esimesest söömisest midagi. Ainult kraakovivorsti ja viinapitse mäletan ja südamepööratust. Ka esimest ööd ei mäleta – et kus magasin ja kuidas, kuidas hommikul ärkasin ja mismoodi siis oli.

Aga mis ta ikka olla sai, tuli vara tõusta ja kooli minna, kõmpida nagu kõik teisedki ametnikud mööda sügisest ametniketeed allalinna. Nagu isa või nagu ema.

Siin oli küll selge vahe sees, sest isa läks alla orgu, alu-
mise tamme juurde, keeras sealt üles orupervele taga-
si, jõudis suure pärna all Kunglasse ja polnud pooltki
nii sügiseametnik kui ema, kes hooviväraval, ülemise
tamme all keeras vasakule ja läks mööda teist oruper-
ve – Kuperjanovist niisiis – oma valge koolimajani.
Sügis oli Kuperjanovis tugevamalt sees kui Kunglas ja
ametlikkus ka, see oligi päriselt ametnike tänav, ta oli
nii pikk ja lõvi-ilustustega maja juurest, ema koolimaja
kõrvalt, võis vaadata tema lõppu välja. Seda ei näinud
siiski, see oli lõpmatuses.

Terve selle sügise ei vabanenud ma sellest ametlik-
kusetundest, protokollis-elamise atmosfäärist, võib-ol-
la ei vabanenud sellest kunagi, unistasin ainult vahel,
see kuulus linnaosasse immanentselt, või ehk esimese
päeva muljesse, mis laotas end kõigi ülejäänud päevade
üle laiali, fikseeris end aknataguse oktoobriga.

Too kiiskavroheline muru halli uduvihma all, nood
mustad õunapuud pruunide lehtedega ja üksiku puna-
se õunaga siin-seal ladvas või tüve kõrval maas heinas,
mida sealt ometigi üles võtta ei tohtinud, sest meil
polnud selleks luba ja me ei tahtnudki seda teha. Need
õunad ei olnud söömiseks. Nad olid sügisel-seal-all-le-
bamiseks, seal aegamööda-pruuniks-minemiseks, aia
igavese ja alalise sügisuse märkimiseks.

Kuid kuipalju ma ka ei püüaks seletada tagaakna välja-
vaate olemuslikku tähendust, ma ei jõua selleni kunagi,
tema sisaldus on ammendamatu. Kõik, mis veel järg-
nes, järgnes temast.

Ma püüan ennast kontsentreerida millelegi kitsa-
male. Räägin rohost. Tollest aknatagusest siis esmajoo-
nes, ta oktoobrirohelistest õiliskalkusest, ta võõraltlo-
hutamatusest. /---/

Muru, tolle esimese kolimispäeva udu all tagatoa
akna taga, ja fikseeritud on sügis kõige sügisemas ja
sümboolsemas ja reaalsemas tähenduses.

Seal ta seisis, päevast päeva, ööst öösse, isegi talvel,
kui lumi tuli talle peale, ja kevadel, kui mingid kolla-
sed lilled sinna sisse kasvasid. Oktoobrirohelisteks jäi
ta alati, see tagaplaan ei kadunud kunagi ja nood must-
jaspruunid vettind uibulehed seal sügaval rohukõrte
vahel.

Noid lehti vedeles aiavärava ees tänaval, õues, kuu-
ri-, isegi majakatusel, kruusateedel, mis läksid aia ta-
haotsa nõlvakule, seal peenarde vahelt oja äärde, lombi
juurde pesukööki, kolmanda tamme alla, igal pool olid
nad just need, mis nad olema pidid, märjad ja kõdu-
nemise poolel teel igavikku, võib-olla nimetati neid
mõnes kohas tammelehtedeks, kuid nende olemus ei
muutunud sellest, nad olid sügise alalisuse ja oktoobri
õilsuse märgid.

Viiskümmend neli aastat hiljem tuleb Priuhka Asta Rootsist tagasi ja õhkab: Aia tagaotsas olid meil maasikapeenrad!

Mida ta sellega ütelda tahab? Kust ta võtab need maasikapeenrad, mida mina ei ole kunagi näinud? Või mida ta selle all üleüldse mõtleb, või tähendab maasikas rootsi keeles midagi niisugust, mida mina eesti keelde ümber ei mõista panna?

Mitte kunagi ei ole selles aias olnud ainsatki maasikat, selle peale võin ma oma pea anda!

Või räägib ta ühest teisest aiast ühes teises linnaosas ühes teises linnas?

Ja kui ma järele mõtlen, siis saan aru – küllap räägibki, sest tema jutus on midagi suvist ja ennekuulmatut, mida selles linnas kunagi ei ole nähtud. /---/

Seda linna tunnen ma ainult pealtpoolt, tema suletud kooriku ja lõhnade järgi, mis kuumuses ta kohale välja auravad. Me räägime eri linnadest.

Katkendeid Madis Kõivu mälestusteraamatust „Suvi Pääbul ja kinni- jooks Raplas“ („*Studia Memoriae VI*“)

(ilmunud Eesti Päevalehe ja Akadeemia „Eesti lugude“
sarjas, 2009)

Ma ei hakka siin mingit rindekroonikat kokku koguma, seda on palju tehtud, arvatavasti asjatundlikult, ja minul ei ole sinna midagi lisada, räägin ainult seda, mida meie nägime, kuulsime, tundsimme ja uskusime, nii palju kui see mulle meelde tuleb.

Mõned objektiivsed märgid tuleb siiski maha panna. Venelased murdsid Leningradi blokaadi läbi ja tegid omale tee Narva poole vabaks. 44. aasta algul tuli see värk nagu plahvatus, nii et killud lendasid kuni Narva jõeni välja, isegi üle selle, ja oli juttu ka dessantidest põhjarannikule. Kuid just siis läksid mul silmavalged kollaseks, olin kollatõvega pikali maas ja see sobis kuidagi üldise olukorraga hästi kokku. Kui ma mures olin ja kartsin, siis küll pigem oma kollaste silmade kui rindeuudiste pärast. Kuid ma ei kartnud eriti kumbagi, olin haigustega harjunud ja tundsin end nende seltsis, laias laastus rääkides, üsna koduselt. Pannuks ma oma peas need kaks asja kokku – haigused ja venelaste sissetuleku –, oleks kodune tunne kadunud, aga ma ei pannud, polnud kogemust, pealegi töötas mu kujutus-

võime teistel laiuskraadidel.

Sügisel, siis kui see tõesti juhtus – Ants haige ja Vene tankid sees –, siis taipasin, õieti ei taibanud, vaid olin korraga täiesti teises tundesises vööndis, mis sisaldas kõike muud kui kodusust. Peamiselt kodutust.

Pedeli 1 elumaja vaade tänavalt 2015. aasta suvel.

Üks asjaolu, mis kollatõve põdemise õdususe õõnsaks tegi, võis tulla sellestki, et kodune olukord oli sel sügisel ja talvel kuidagi närviline ja tõre, peaaegu tige.

Isa ja ema hõõrdumisi oli ennegi olnud. Ühest rän-gast elamusest olen vist esimeses „Studias“ rääkinud – eestiaegne lugu, mis mind koledasti hirmutas ja millest ma mitte kõigevähematki aru ei saanud. Enamlaste aastal oli hõõrdumisi selgesti tunda, kuid neid ei pannud mina eriti tähele, see tähendab, ei hoolinud nendest ja mulle näis, et ema kipub isaga norima, ja olin igas niisuguses olukorras isa poolt. Seekord oli aga vahekorda sündinud midagi eriti rasket, külma, udust ja hämarat. Ja ei tulnud minulgi isaga suuremaid jutuajamisi ette, kuigi varem ikka tuli, vähemalt kodus ei tulnud. Kui tuli, siis isa töö juures, sööklas, kus ma lõunat söömas käisin, sest see koht oli koolist tulles otse üle tee. Siis läksime vahel koos kinno ja oli kõik hästi nagu vanasti. Kodus oli isa sünge, rääkis vähe, kaldus käratama ja oli palju ära. Äraolekuks oli muidugi täiesti „ausaid“ põhjusi, mis ei oleks pidanud kedagi ärritama, ema kõige vähem, aga mitte kõik äraolekud polnud vist need „ausad“, vähemalt kasutas ta noid „ausaid“, et ka muid käike teha, nii arvan tagantjärele. Kuid siis ei aimanud ma midagi, ei mõtelnud selle peale, ainult raskust oli tunda, ikka sedasama justkui atmosfäärilist tõmmatud hämarust, külmust ja udu.

Isa meeoleolud olid üleüldse niigi ülitundlikud ja iga vähene kõrvalekaldumine millestki, mis teda tasakaalus hoidis, võis ta lükata ühele või teisele poole, peamiselt halvema poole. /---/

Noh, kas või seesama lirtsuvate saabaste lugu. See algas äkki. Nagu mäletan, ütles ta ühel päeval mulle: „Poiss, su saapad lirtsuvad. Misjaoks sa neid kuivama ei pane? Kes sulle neid muretseda jõuab, kui sa nad mädanema lased minna?“ See oli suhteliselt rahulikult ja asjalikult üteldud, sest talv oli, nagu mulle nüüd paistma hakkab, pehme ja vesine (sellest see hämarus ja udu) ja kevadki tuli vara (lõokesed veebruaris!) ja kummist pooltallad, mida meil tol ajal saabaste alla löödi, võtsid vett kergesti vahele ja muidugi lirtsusid siis kõndides ja jalad olid alatasa märjad. Oli mõislik need tuppa tülles kohe jalast võtta ja kuivama panna. See olnuks loomulik ja tema reaktsioon samuti. Kuid aegamööda muutus see peaaegu mingiks maaniaks. Näis, nagu muud ta kõrv ei kuulekski kui oma orkestripalasid ja meie saapaid, mis võisid lirtsuda ja võisid veel üsnagi kuivad olla või siis ainult väga õrna ja vähest häält teha. Iga korra ga läks ta reaktsioon ägedamaks, nii et lõpuks muutus see pea iga kord karjumiseks ja hüsteeriaks. Aga õnneks, nagu ütlesin, kevad jõudis vara pärale. Pealegi läksime meie oma lirtsuvate saabastega Pääbule ja tema jäi linna.

Niisamamoodi oli ka teiste ärritajatega ja järjest tuli neid juurde ja kunagi ei võinud ette aimata, mis see just seekord oli, mis ta vihastama ja karjuma pani. See kõik oli küll see osa kodusest atmosfäärist, mida meie otse tunda saime, kuid see oli ainult asja väline külg, mille

sisemus oli kuhugi sügavale peidetud, mida meie uuri-
ma ei hakanud, ja päälegi unustasime isa vihastamised
ja karjumised peaaegu kohe pärast nende lõppemist
ära. Meie, see on mina ja Ants, emaga on teine lugu.
Teda väliselt käigud suurt ei puudutanud, ehkki ta neid
märkas ja tallele pani, tagavaraks, kui tuleb ütlemisi as-
jades, mis puutuvad atmosfääri sisemusse.

Ema kohta võib samuti öelda, et ta oli ülitundlik,
kuid see sõna tähendab tema puhul hoopis muud kui
isa puhul, või vähemalt „peaaegu midagi muud“ – sest
ülitundlikkustel, olgu nad siis mille suhtes tahes, on
ikka ühiseid puutepunkte. /---/

Isa oli ülitundlik ja ema oli ülitundlik ja niiviisi
muutub muidugi miljöögi ülitundlikuks ja see võib kas
otsele või pärilikul teel lastele edasi kanduda. Kardan,
et olen niisama ülitundlik kui isa ja ema ja sellega ka-
hekordselt ning kannatan ka sellepärast kahekordselt.
Kahte liiki ülitundlikkus ühes kehas, kui pealegi (ühes
kehas) ei jäta nad teineteist mõjutamata ja võimen-
damata ja see on õnnetus. Parem, kui oleksin jäänud
sündimata. Kuigi, kuna see siiski juhtus (et sündisin),
tuleb see koorem lõpuni vedada, s.t sinnamaani, kuni
ta mulle nii raskelt otsa vajub, et mu lõmastab. Siis
mõne aja pärast ongi nii, nagu ei oleks sündinud. Ma
ei hakka selle üle pikemalt targutama, kuid ema ja isa
ülitundlikkuse võrdlus tuleb siiski ette võtta, et miljöö
ülitundlikkusest aru saada.

Teadlikult lihtsustades ütlen, et isa oli mee-
leliselt ülitundlik, ema hingeliselt (vaimselt?) ja
niimoodi nad oma viisteist aastat ajutiste vahe-
aegadega koos elades selle „kollatõbise“ atmo-

sfäärini jõudsid, nii et vahetevahel näis igasugune kontakt nende vahel kaduvat, et siis uuesti kokku põrgates üksteisele jälle läheneda.

Enam-käigud olid enam-vähem teada – vähemalt tundus mulle, et on. Kuigi nüüd tagantjärele mõtlen, et hindan ehk oma teadmist ses suhtes üle.

Isa käigud jagunesid kahte väga selgesse kasti. Käigud, mille kohta arvasin täpselt teadvat, kuhu, miks ja kuidas, ja käigud, mille päale mõeldagi ei tasunud, sest nangunii jäid tumedaks.

Hermiinest olen ma pikalt rääkinud; ta loo lõpp on vist siiski jutustamata, nii et olgu see siin ära üteldud. Seda, kuidas Hermiine meie majast kadus, ei pannud ma justkui tähelegi. Olin ka juba nii vana, et tädide hoolitsus ja nendega mängimine mind enam ei huvitanud. Muide, varem oli Hermiine hea küll, oli kõva kuulmisega, aga see ei tähendanud minusugusele palju, võis ju ka kõva häälega rääkida, võis karjudagi, kui vaja läks ja muu ei aidanud. Ja mõnikord oli jälle niimoodi, et parem oligi, et ühte-teist jäi tal kuulmata. /---/

Aga fugant anni – ja mina enam Hermiinet kiusata ei viitsinud ja Hermiinel endal läks meil istumine üksildaseks, ta tundis vist, et aeg on hakanud täis saama. Nii ta siis läks, aga, nagu ütlesin, seda päeva, kunas teda enam ei olnud, ei pannud ma tähelegi ja nüüd enam ei mäleta ka. Ometi ei kadunud ta ju kuhugi, jäi endiselt minu (ja isa) silmade alla. Nägin teda nimelt aeg-ajalt ja isa kindlasti veel sagedamini.

Minu teada oli tal gümnaasiumiharidus ja miks ta üldse teenijaametit pidas, ei saanud mina aru, aga ega ma ju selle pääle ei mõtelnud ka. Vist ikka kõva kuulmise pärast, ja veidi ülearu lihtsameelne ja natuke abitu ta oli ju lisaks, kuigi muidu näis väliselt tugeva ja toimeka inimesena. Meilt ta niisiis kadus saksa aja alguses või keskel ja hiljem nägin teda aeg-ajalt isa söögimaja köögis ühte-teist toimetamas. Aga ta ei vaadanud kordagi minu poole ja ma ei saanud talle vist isegi tere ütelda. Midagi oli tema juures muutunud, aga mis, selle üle ma pead ei murdnud, kuni ükskord märkasin, et ta istub pliidi kõrval madalal järil, koorib kartuleid ja miski ümarik asi on tal süles. Ma ehmusin, isegi aru

saamata, miks. Tema üles ei vaadanud ja mina läksin kiiresti mööda. Alles hiljem taipasin, et ta oli rase. Sellepärast siis oli ta vist meilt ära läinud ja ema pealekäimisel sokutas isa talle koha söögimaja köögis. Pärast toda kartulikooremist madalal järil pliidi kõrval pole ma teda enam näinud.

Niisiis lõpeb kool tõesti parajal ajal, aga ka, nagu ma ütlesin, viimasel tunnil, sest jäävad veel mõned asjad siin linna pääl vaadata, läbi elada ja ajada, siis on minek ja tagasitulekut kevadtalvise Valga tänavatele ei tule enam kunagi.

Mobilisatsioon käib ja tuleb nagu minagi (võib-olla isegi juba enne mind) tänavale välja, seekord tõeline, mitte nagu too detsembrikuine, mis puudutas ainult 24. aasta poisse. Seekord lähevad püssi alla mehed kuni 40. eluaastani. Isa on õnneks juba 49, pealegi on tal ju see orkester, kuigi sellega asi päriselt ei piirdu, ka tema peab aeg-ajalt tänavale astuma, et siin või seal oma pa-sunameestega kõnede vahele „Isamaa ilu hoieldes“ või mõnda muud lugu mängida. /---/

Tavaline jutt, mida sakslaste tulekust saadik kuni 44. aasta juunini räägiti ja mis peaaegu hüüdlauseks kujunes, käis nii: kes see nii loll on, et läheb sakslaste eest sõdima. Seda rääkisid täiskasvanud omavahel ja seda kordasid poisikesed takkajärele. Metsa minekust 44. aasta talvel oli veel vähe juttu. Mulle ei tule meelde ainsatki lugu, mis käiks mõne mulle teadaoleva metsamineja kohta. Metsajutud algasid kevadepoole, siis kui hüüdlause oli oma jõu juba kaotanud, paisusid ja varieerusid kuni suve lõpuni, kui mindi sõna otseses mõttes metsa ja varjati end seal puude all, kuigi kaugeltki mitte sellisel viisil elu ja surma piiril, nagu see pärast oli, kui venelased sisse tulid. Aga metsa mindi ja kuigi see sõna tähendas rohkemat kui lihtsalt metsa, tähendas kõiki võimalikke varjumise viise ja kohti, mindi päris metsa siiski ka.

Hüüdlause oli sellegi peale vaatamata oma mõjuku-

se kaotanud, devalvatsioon tuli nii kiiresti ja äkki, et mina kollasest udust ärkanuna seda ei märganudki. Tulin kooli ja kordasin pärast jaanuarimobilisatsiooni väljakuulutamist edasi: kes see loll on jne, ja kohe näidati mulle koht kätte. Tammarki-poiss oli see, kes ütles, ära räägi nii, nüüd on küsimus juba Eestimaas ja iga õige mees peab minema rindele (või umbes midagi sarnast).

Nagu jumala käsi pühkis mu silmadelt soomused ja ma nägin; tulin tänavale ja vaatasin lahtiste silmadega ja see, mis seal näha oli, näitas: Tammarkil oli õigus.

Õigus oma väga omapärasel, isegi iseendale vasturääkival moel, peaaegu hegellikult, sest mehed ja naised ja lapsed ju ütlesid; peab minema rindele; kõik, keda mina tundsin ja teadsin, said aru ja võtsid omaks Tammarki-poisi sõnad. Mina nende hulgas ja kindlasti ka ema (isa oma siiruviirulisel moel ei ütelnud midagi, aga ühe-lauseliste tõdede kohta ei ütelnud ta kunagi midagi). Ja härra Linde, kes käis juba eelmisel kevadel meil ja ajas emaga juttu, ütles siis: ma ei kardaks mitte midagi, kui kõigil eesti meestel oleksid püssid käes ja me seisaksime Eestimaa piiridel. Nii see oli. Aga ometi mõtlesin mina: hea, et isa on juba 49 aastat vana, ja Kasper tuli mulle tänaval – isa söögimaja kohal – vastu ja ütles: tead sa head uudist, Lindel on tiisikus, teda ei võeta. Ja mina oma lahtiste silmadega vahtisin Kasperile otsa ega saanud aru, mis on parem, kas tiisikus või püss käes Eestimaa piiridel seista.

Igal elujärgul on oma sümbol. Või õieti kujuneb sümbol ja hakkab märkima ja võib-olla ka määrama üht kindlat elujärku, mis ikka koos selle sümboliga meelde tuleb ja mis mälus polegi õieti omavahel lahutatavad. Nad võivad olla asjad, aga ikka on neil oma värv, lõhn, maitse, krobetus ja siledus ja veel mingi kaasaskäija, mis pooleldi on meeleline ja pooleldi – ehk isegi rohkem kui pooleldi – emotsionaalne, oma emotsionaalse värvi, lõhna ja maitsega, valu, kibeduse, janu ja ülevusega. Asjad ise võivad kuhugi kadudagi, „kvaliteedid“ ent ometi jäävad ja seega on ka asjad ikkagi kusagil olemas mingil moel ja mingis olekus, mis neid kannab või vähemalt saadab. Õieti ongi võimatu ütelda, kumb on kandja ja kumb on kaasaskäija.

Ühel ja samal ajajärgul võib olla sümboleid rohkem kui üks, aga siis on nende vahel ometi mingi – ehk võib-olla tajutamatu – seos olemas.

Ja ometi võivad nad asjadena olla mõttelageduseni tähtsusetud, nemad ise kui kombatavad esemed (ütlemes, et tegu on kombatavatega), ei pruugi elujärguga õieti mitte kuidagi seotud olla, või vähemalt peaaegu mitte kuidagi – väga kategoorilisi väiteid ses asjas püstitada on riskantne. Selle elujärgu, tolle viimase Valga-aasta sümboliks on muude hulgas raamat, võib-olla enamgi kui too ennekirjeldatud püssipaugatus ja ärasõit linnavalitsuse tagant tööstuskooli eest. See on raamat, mida ma tol ajal kunagi lugesin, mille sisu aga kõige vähemalgi määral ei mäleta. Täpsemalt rääkides, ei mäletanud, see tuli välja, kui ta paar aastat tagasi mulle uuesti pihku sattus ja teda lugesin; võis ju aga küll olla, et lugesin mõnda teist raamatut umbes sama pealkirjaga, sest ega

ma pealkirjagi enam täpselt ei mäleta. Kuid olenemata sellest, kas lugesin õiget või vale raamatut, asja ei muuda see põrmugi, sest ikkagi ei mäleta ma tolle õige raamatu sisust kõige vähematki. Ometi on ta sümbol oma värvi ja lõhna, oma sileduse ja karedusega ning kõige selle ülejäänuga, mis ainult väga osaliselt on välismeeltega tajutav ja on tegelikult minu enda sisemised seisundid, mille kohta ei tea üteldagi, kuivõrd nad on meelised või emotsionaalsed või veel kes teab millised.

Mõte kolida Pääbule tuli isalt, sest tema selle elamise seal muretses, aga kummaline oli, et ta käis sellega nii kangesti peale ja kiirustas ning jättis mulje, nagu oleks tegemist mingi ettekäändega, mis pidi mõnda teist tähtsamat ja salajasemat asja varjama ja katma.

Võis olla ka, et Pääbu peremees, kes tahtis jahiko- mandost (ma ei tea täpselt, mis üksus see on, aga nii nad teda nimetasid) ära pääseda, otsis isa üles, et kas on võimalik orkestrisse saada (isa oli Omakaitse orkestri juht), ja nende omavahelisel jutuajamisel tuli kõneks, et Pääbul on suur kahekordne maja, kus on palju ruumi, võib-olla ta isegi pakkus suvitamisvõimalust ja siis tuli isal mõte kogu meie krempel koos minu, ema ja Antsuga jalamaid sinna saata, kuna nagunii meil kolmel kui kooliga seotud inimestel Valgas enam mingit kindlat tegevust ei olnud. Kuidas see ka oli, aga äramineku kiiruses ja kiirustamises oli midagi võõrastavat ja imelikku, mis jäi kripeldama minule ja nähtavasti emale ka. Isa oli ju omal ajal Tõrvas muusikamees olnud, orkestreid juhatanud ja koorilaulmist õpetanud, nii et Tõrva kandi pillimehed olid talle muidugi tuttavad ja Pääbu talu peremees nende hulgas ka. Rohkemgi veel, kogu Lillimäede suguvõsa oli kuidagi muusikaga seotud ja praeguse peremehe isa oli ise olnud orkestrijuh, niisiis Tõrva ajal isa kolleeg. Lisaks oli veel üks selle perekonna võsudest Valgas kooliõpetaja, võib-olla isegi ema kolleeg, aga selles ei ole ma kindel. Nii et midagi imelikku selle poolest küll ei olnud, et me just Pääbu tallu läksime. /---/

Mul pidi olema viimastel Valga-päevadel tänaval palju tegemist, et kogu see Pääbule-sõidu ettevalmistuse paabel minust nii mööda läks, et ma seda peaaegu

tähelegi ei pannud, nõnda et siis, kui sõit ise tegelikult kätte jõudis, tundsin end nagu unest äratatuna.

Ärkamine Pääbu talu suure maja ees, mis esimesel hetkel tundus tõesti üsna unenäona (ja halvana nimelt), kuid mis oma reaalsuses kõik kiiresti ja otsustavalt maksma pani.

Muidugi ma teadsin, et minnakse kuhugi Tõrva lähedale tallu, mille peremehe oli isa just hiljuti orkestrisse vastu võtnud, tundsin ka teatud kodust hõõrumisseisundit, kuid seda oli viimasel ajal niigi küllalt, nii et lisa ei andnud enam midagi üllatavalt uut. /---/ Küllap oli emal ja isal asjaga seoses omavahel raskeid kõnelusi, aga ka nende olemasoluga olin harjunud ja jätsin nad tähele panemata, senikaua kuni saatuslik sõna „lahutus“ ei tulnud kõneks. /---/

Loomulik oli küll ka see, et meid linnast minema saadeti, sest polnud ju meil kolmel – minul, emal, Antsul – kellelgi linnas mingit „ametit“. Aga pillimeeste kaudu asjaajamine andis ümberkolimisele mingi erilise ebausaldatavuse kõrvalmaitse, ma ei tea, millest see tuli. Isa ise jäi muidugi linna, tema oli siin kolmekordselt ametis, sööklas ja orkestriga, tema kohalejäämine oli iseendastmõistetav ja sellest, et see kuidagi teisiti oleks võinud olla, ei teinud ema juttugi. /---/

Pääbul tuli siia juurde veel tundmus, et meid on kuidagiviisi petetud, võib-olla ütles ema selle lausa välja ja just niisuguste sõnadega: niisugust elamist me küll ei oleks oodanud, ja võib-olla lausa peremehe enda juuresolekul. Kuid peamiselt oli see mõeldud isale, alltähendusega: nii odavalt sa meid maha müüsidki.

/---/

Päris kindlasti tuli neil sellest isaga uuesti juttu, siis kui peremees juba ära oli, ja isa säadis end rattaga tagasi sõitma. /---/ „Kas sa siis vaatamas ei käinud?“ nõudis ema. – Ei, isa ei olnud vaatamas käinud, oli uskunud peremehe kinnitust „ruumi on meil laialt“. Ruumi oli neil tõesti laialt, aga rahvast ka, igat sorti.

Päabule evakueerumine oli olnud isa algatus ja tema oli selle liikumise mootor, sellel ettekäändel, et võimalikud pommid pidid üsna tõenäoliselt sattuma just meie Pedeli korterile. /---/ Selles see ironia: Päabu talu koos meie asjadega, ka nendega, mis ema maasse mattis, pommitati viimseni sodiks, Pedeli maja ei puudutanud ainuski kuul ega pommikild.

Rääkisin kirjast, mille ema olevat isa taskust leidnud – ma ei tea sellest muud, kui isa mulle ütles või täpselt, kirjutas. Andis kirja mulle õhtul Valgas kaasa, kui minema hakkasin, ja käskis emale edasi anda. Kiri oli lahtine ja ilma ümbrikuta, muidugi ma lugesin seda. Mis seal seisis, sellest on mees ainult üks juhuslik, muuseas heidetud lause teiste asjalikkude (ja minu mälust kustunute) hulgas: ... selle kirja pärast ära muretse, keegi joodik oli purjuspäi ta sööklas minu tasku toppinud. Kui kirja emale andsin, siis küsis ta: kas lugesid? Ma ei saanud ütelda, et ei, poleks mõistnudki seda õieti säetud ilmega ütelda, sellepärast vastasin: jah. Ema ei lausunud selle peale muud, kui et „ah mis ta valetab“. Ma sain aru küll, mille kohta nende mitmete asjade seast seal kirjas see lause käis. Ja siis, kas enne või pärast seda, ema nuttis, aga sellest ma juba rääkisin.

Esimene pilt neist kahest, mis veel vahele tulevad, riputab ennast selle kirja ja nutmise külge ja on võib-olla sellepärast mees, aga võib-olla ka mitte, sest eriline see kalalkäik oli. Või õieti polnudki see kalalkäik, pigem külaskäik ja õngitsemine muuseas selle kõrval, aga võis siiski olla ka vastupidi. See oli väga väike järveke mäekülje all, lõmmulehtede ja vesiroosinuppudega, ja teisel pool mets. Nii väike oli ta, et õngitsemise kaldalt (nagu Vanamõisalgi, aga järv oli tollest oma kolm või neli korda väiksem). Keegi hallipäine, aga väga sirge seljaga vanahärra oli meiega kaasas ja ajas isaga juttu, nii et päris tõsisest kalalkäigust ei võinud rääkida. Mäletan teda meie kõrval seisvat, kõnelevat ja vahel naervat ja isa talle aeg-ajalt vastamas. Mäletan metsa tumedat peegeldust järvel ja maja kõrgel kaldal.

Mäletan vesiroosinuppe ja lõmmulehti, aga kala ei mäleta, võib-olla me ei saanudki ühtegi. Pärast läksime üles majja ja perenaine seisis pliidi juures, tuli hiljem tupp ja tõi meile pannkooke, mida ta pliinideks nimetas. /---/ Tollel kalal- või külaskäigul on muu räägituga see seos, et ema oli millegipärast väga tusane, kui tagasi tulime (muidu ei teinud ta meie kalalkäikude puhul mingit nägu – kuulus igapäevase elu juurde täiesti loomulikult). Seekord oli ta, jah, tusane, ei rääkinud enam midagi – niisugune oli ta mood, kui ta millegi või kellegi peale vihastus. Jäigi niimoodi tummaks, kuni isa ära sõitis, ja pärast ikka veel ja muutis oma meelt ja olemist alles siis, kui ma rääkisin sirgeseljalisest valgepäisest vanahärrast, kelle järve ääres me eile kala püüdsime ja kes meile hiljem pannkooke pakkus. Pärast seda muutus ta ilme jälle lahtiseks ja hakkas päris tavalisel viisil rääkima. Mispeale mõtlesin või õieti tundsin, et mingil moel kuulus see koos kirjalooga samasse atmosfääri, kuidas ainult, seda uurima hakata ei tulnud mulle pähegi, niisugused asjad olid nagu nad olid ja nendesse ei süvenetud rohkem, kui hetkeline tunne sind sellesse tõmbas, ja millest ennast kohe lahti kiskusid – seks korraks. Kuid meelde nad siiski jäid, pidid siis ometi kuhugi sügavamale imbuma, kui tookord aimata võisin.

Niisiis olime jälle pakkidega võõras kohas, seekord Rapla jaamas, perroonil. /---/

Vihma ei sadanud, märjakssaamise muret polnud, aga kui oldi juba esimesel perroonil, oldi tahes tahtmata varju all, sest jaamahoone katus ulatus postidele toetudes kaugemale üle maja kuni rööbasteni välja ja võttis oma varju kõik, kes sinna sattusid.

Peale meie ei sattunud sinna vist enam keegi, kõik vahepealsed sattunud olid juba läinud, kes rongile, kes rongilt tulles läbi jaamahoone või ümber tema nurga maanteele, et alevi poole rühkida – peale ühe kaheandalasse habemesse kasvanud mehe, kes istus varju all pingil ega paistnud kummalegi poole liikuda tahtvat.

Ja sinna jõudes, see tähendab, varju alla, oli eelviimane osa meie elust lõppenud. Algas viimane. Olime olukorras, mis tuletas meelde eilehommikust: kraamikoormaga võõras kohas ja ei tea, mis peale hakata – esiotsa.

Üldse läksid suhted, nagu sellistes kooselamistes ikka, pingelisteks ja seda igas suunas, isegi perekonnas. Millegipärast hakkasime meie Antsuga omavahel tülitsema ja mitte nii, nagu ikka kakeldakse ja pärast unustatakse, vaid mingi mõttetüü vimm oli kusagilt salaja meie vahele sündinud. Niivõrd isegi, et muutus hiljem peaaegu hirmuäratavaks. Küllap tuli see osalt sellest, et istusime suurema osa aega koos kiriklas, sest lähemas ümbruses polnud vähemalt minul kuhugi minna, ei metsa ega jõe äärde hulkuma; üldse oli ümbrus igat kanti võõras ja mõjus masendavalt. /---/

Mäletan, et oli tülitsemine ja üksteise peale karjumine ühel pärastlõunasel ajal, sest isa oli voodis ja lasi leiba luusse ning ema tuli meie juurde ja ütles: „Isa räägib, et kui te kiskumist ja nääklemist ei jäta, tema enam Raplasse ei tule.“ Ma ei tea, kas lõppes tüli pärast seda või läksime välja kirikuparki jätkama. Ainult et ema poolt edasi üteldud isa lauset mäletan ja sellega kaudselt ka kisklemist. Isa ütles oma sõna ega tulnudki enam kunagi Raplasse. Ei tulnud Raplasse ega Pääbule ega Valka ega Tõrva ega Tartusse, ka Tallinna mitte. Kuhugi ei tulnud, ainult ta tuhk tuli, 37 aastat hiljem, siis ainult Tallinna ja on praegugi seal, Pärnamäel, kivi all, millele Antsuga kirjad peale tagusime – samal platsil, kus ema, aga küllalt kaugel temast, et sinna vahele veel mitme kunagi elanud inimese põrmud mahuksid.

Ants Kõiv:

Neliteist aastat läks mööda, enne kui sain isalt selle kirja, mille peale jäime kirjavahetusse kuni tema surmani 1981. aasta detsembris.

Ma ei või kindlalt väita, et Madis kogu meie kolmekümne aasta pikkuse kirjavahetuse jooksul mitte ainsamatki minule adresseeritud isa kirja ei lugenud, kuid nii see paistis olevat. Ise ei kirjutanud ta ühtegi. Kui meie ema suri (1976) ja ma saatsin isale telegrammi, oli tükk tegemist, kuni ta nõustus sellele oma nime kirjutama. „Ehkki kõige kiuste ikka ootasin ta valget päevasärki ja päikeses kilgendavat rattalenki kusagil aia või nurga taga paistvat. Ainult unes tuli ta aeg-ajalt – kuni viimase ajani välja.“ Aga solvang, pettumus, äng või midagi taolist ei lubanud tal andestada oma isale, samuti nagu minulegi, kes tegi tema arvates „tänu“ oma haigusele ärasõidu võimatuks. (Haigeks jäin ma siis, kui igasugune põgenemine oli juba täiesti võimatu.) Tundeline, õrn, aga raskemeelne nagu ta on. Minule siiski vist andestas – pärast kümnekonna aasta pikkust sallimatust.

On laupäeva, 23. septembri keskpäev [1944].
Moero, mille peale meil vist oli luba (piletid), lebab juba merepõhjas, torpedeerituna Vene lennukilt. Tankid, mille esimene, suurem kolonn hakkab liikuma kusa-gilt Kehra või Türi kandist ja jõuab Raplasse jaama teed mööda, ning teine, väiksem, Tallinna maanteelt, tuleb Tallinnast välja sama päeva hommikul. Meie, kes me hakkame oma hobusekronuga Raplast põgenema päev varem lõuna paiku ja oleme öö mööda saatnud kusagil

talu põrandal, kohtusime äsja esimese tankikolonniga.

Peatume ühe talu aia esisel küllaltki avaral platsil, hobune seisab ninaga maantee suunas üsna aia ligiduses, tankikolonn on möödas, nende järel tulevatest autodest keeravad mõned samuti väravaesisele platsile. Sõdurid lähevad kaevule jooma. Ühe auto kastist vahib hooletult mingitele kastidele visatud püssi toru otse meie suunas; ema ärritub, näitab käega auto poole, viibates – keerake püssitoru ära. Sõdur ei saa vist aru, ema läheb auto juurde, seletab midagi sõdurile, see taipab, milles asi, ja täidabki ema soovi. Ootame Madist, kes kusagile kadunud, kuid peamiselt sõdurite edasiõitu. Lõpuks kannab ootamine vilja, autod sõidavad tankikolonnile järele ja meie lähme edasi (tagasi) Rapla poole.

Pedeli 1 elumaja, vaade aia poolt 2015. aasta suvel.

**ADOLF
ŠAPIRO**

ADOLF ŠAPIRO sündis 4. juulil 1939 Harkovis, lõpetas 1962. aastal sealse teatriinstituudi ja täiendas end hiljem Moskvas Maria Knebeli käe all, keda ta peab oma olulisimaks mentoriks. Kolmkümmend aastat oli Adolf Šapiro juhtfiguuriks Riia Noorsooteatris, sellest suurema osa, aastatel 1964—92, peanäitejuhina. Samal ajal õpetas ta ka Riia Konservatooriumis, kus tema käe all lõpetas üks lavastajate ja kolm näitlejate kursust. Hiljem on ta tegutsenud vabakutselise lavastaja ja teatriõppejõuna ning töötanud lisaks oma kodulinna Moskva paljudes maailma riikides nii Euroopas, Aasias kui ka Ameerikas. Ta on kirjutanud arvukalt teatrilaseid artikleid ja avaldanud kaks raamatut – „Entr’acte“ (Riia) ja „Nii sulgus eesriie“ (Moskva 1999, eesti keeles 2001). 1992. aastal valiti ta Stockholmis rahvusvahelise laste- ja noorteteatrite ühenduse ASSI-TEJ esimeheks. Šapiro on tegutsenud ka teles ja filmis (rahvusvahelisel festivalil „Teater ekraanil“ Roomas pälvis tema Nabokovi teosel põhinev „Valsi leiutamine“ Grand Prix).

Adolf Šapiro pika ja särava karjääri jooksul on talle lavastajana edu ja tunnustust toonud näiteks Ibseni „Peer Gynt“, Albee „Kes kardab Virginia Woolfi?“, Tšehhovi „Ivanov“, Rainise „Kuldne ratsu“, Brechti „Kolmanda impeeriumi hirm ja viletsus“, Gogoli „Revident“, Shakespeare'i „Romeo ja Julia“ jpt.

Eestisse lavastama kutsus Šapirot juba toona-
ne Noorsooteatri peanäitejuht Voldemar Panso, kuid
esimene lavastus sündis siin 1971. aastal, kui teatri
etteotsa oli nimetatud Mikk Mikiver. Materjaliks oli
Tšehhovi „Kirsiaed“. Seitsmekümnendatel ja kaheksa-
kümnendatel järgnesid tööd teistes teatrites – Tšehhovi
„Kolm öde“ Draamateatris, Albee „Kes kardab Virginia
Woolfi?“ Endlas ja Tolstoi „Elav laip“ taas Draamateat-
ris – ning alates üheksakümnendate teisest poolest,
mil endine Noorsooteater oli juba hakanud tegutsema
Tallinna Linnateatri nime all ja teatrit juhtima tulnud
Elmo Nüganen, on Adolf Šapiro olnud siin oodatud
külalislavastajaks, kelle käe alt on sündinud mitmeid
märgilisi lavatöid. Elmo Nüganeniga on sidunud teda
ka koostöö Moskva teatris Et Cetera, kus Šapiro tõi
2007. aastal välja Bradbury ulmepõnevikul põhineva
„451 kraadi Fahrenheiti“, milles Nüganen mängis pea-
osa.

Adolf Šapiro on pälvinud omaaegse Läti NSV tee-
nelise kunstniku aunimetuse, rahvusvahelise Stanis-
lavski preemia ja mitmeid muid mainekaid teatriau-
hindu. Linnateatris lavastatud „Kolmekrossiooper“
tõi talle parima lavastaja preemia festivalilt „Baltiiski
Dom“, „Isad ja pojad“ Eesti Teatri Aastaauhinna pa-
rimale lavastajale 2002, Eesti Kultuurkapitali aas-
tapreemia 2002 ja lavastajapreemia festivalilt Draa-
ma 2003. Eesti riik on tunnustanud Adolf Šapiro
tegevust Maarjamaa risti III klassi teenetemärgiga.

Lähiajal on Šapiro käe alt valmimas raamat Kons-
tantin Stanislavskist ning pärast „Tagasitulek isa juur-

de“ lavaletulekut on ees ootamas kaks järgmist teatritööd – veebruaris 2016 Tšehhovi-aineline lavastus New Yorgis ja oktoobris 2016 Puccini ooper „Manon Lescaut“ Moskva Suures Teatris, peaosas Anna Netrebko.

Piret Kalda, Elmo Nüganen, Epp Eespäev, Külli Teetamm, Anne Reemann ja Adolf Šapiro
„Tagasitulek isa juurde“ proovis Taevalaval,
2015. aasta sügisel.

Adolf Šapiro varasemad lavastused Noorsooteatris/ Linnateatris:

Anton Tšehhov **KIRSIAED**

Kunstnik **Mart Kitajev**, helilooja **Olav Ehala**,
muusikaline kujundaja **Viive Ernesaks**, liikumine
Helmi Tohvelman, lavastaja assistent **Tõnu Mikk**.
Esietendus 9. detsembril 1971 Jaan Tombi nimelises
Kultuuripalees Salme tänaval. Mängitud 36 korda.

Bertolt Brecht / Kurt Weill

KOLMEKROSSIOOPER

Kunstnik **Vladimir Anšon**, kostüümid **Kustav-Agu Püüman**, lavastaja assistent **Kalju Orro**, muusikalised kujundajad **Riina Roose**, **Olav Ehala**, **Viive Ernesaks**, tants ja liikumine **Aleksandr Ivaskevits** ja **Mait Agu**, valguskujundajad **Airi Eras**, **Villu Oper**, **Tõnu Paavo**, pilt **Priit Grepp**.

Esietendus 22. novembril 1997 Põrgulaval. Põrgulava avalavastus. Mängitud 77 korda.

Ivan Turgenev / Adolf Šapiro

ISAD JA POJAD

Kunstnik **Andris Freibergs**, kostüümikunstnik **Kristine Pasternaka**, valguskunstnik **Gleb Filštinski**, muusikaline kujundaja **Riina Roose**. Esietendus 20. märtsil 2002 Põrgulaval. Mängitud 118 korda.

Luigi Pirandello

NII SEE ON (KUI TEILE NII NÄIB)

Kunstnik **Vladimir Anšon**, kostüümikunstnik **Kristine Pasternaka**, valguskunstnik **Gleb Filštinski**, muusikaline kujundaja **Riina Roose**. Esietendus 11. novembril 2006 Taevalaval. Mängitud 95 korda.

Töörühm

Dekoratsioonid Tiit Villemsoo juhtimisel Airi Look, Rene Vernik, Grete Saluste, Gert Lombiots

Kostüümid Ene Palu juhtimisel Aalja Soome, Airiin Saar, Tiina Uibo, Jaana Leib

Heli Haar Tammik, Arbo Maran, Indrek Tiisel, Nikita Šiškov

Video Lauri Urb

Valgus Neeme Jõe, Merily Loss, Silver Savik, Teet Orupõld

Rekvisiit Terje Kessel-Otsa, Veeli Tamm, Margus Mänd, Laura Väljaots

Grimm Anu Konze juhtimisel Enda Karimõisa, Marika Kohtring, Annifrid Muda, Heldi Aun-Trepp

Riietajad Külli Pavelson, Anneli Kõrvel, Kristiina Maimre, Õnne Meronen

Lava Tarvo Elblausi juhtimisel Jaak Kaljurand, Jaan Kaljurand, Sergei Peetso, Joonas Eskla, Jasper Roost, Ilmar Aru

Trupp tänab tõlk Igor Gromovit.

Lavastuses kasutatud muusika

Maria Grever, „Tipa-tapa”.

Rahvaluule, Kärt Johanson, Pärt Uusberg, „Õhtu ilu”.

Noel Gay, „Lambeth Walk”.

Tallinna Linnateatri toetajad ja koostööpartnerid

Tallinna Kultuuriamet
Kultuuriministeerium
Eesti Kultuurkapital

Hooaja peatoetaja
Utilitas

Suurtoetajad
Espak, Nordecon, Medicum, ABC Motors

Toetajad
ABC King, Advokaadibüroo COBALT, Avision,
Collistar, Dr. Hauschka, Floorin, Igepa, Iloprint, Kalev
SPA, LM Keskus, MyFitness, Pariisi Vesi, Pro Beauté,
Sandman Grupp / Euronics, Stillabunt, Ühisteenused

Meediapartnerid
Eesti Rahvusringhääling, Eesti Päevaleht,
Meedius Eesti

Publikut kostitavad
Paulig, Fazer Eesti, KAFO, Marmiton, Reval Kondiiter

LEIDA RAMMO LINNATEATRI FOND

Eesti Rahvuskultuuri Fondi juures
tegutseva Leida Rammo Linnateatri
fondi eesmärgiks on toetada Tallinna
Linnateatrit ning tunnustada teatri
loomingulist kollektiivi.

Annetusi Leida Rammo Linnateatri fondile saab teha:

Saaja: Sihtasutus Eesti Rahvuskultuuri Fond

Pank: EE672200221001101347 SWEDBANK

Selgitus: Annetus Leida Rammo Linnateatri fondi